

4. Государственная политика и управление : учебник: в 2 ч. / [под ред. Л. В. Сморгунова]. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006 – Ч. 1. – 2006. – 384 с.

УДК 340.12

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЮРИДИЧНИЙ КОНФЛІКТ»

Лаврухін О. В.,

доктор технічних наук,
професор, завідувач кафедри управління
вантажною та комерційною роботою
Українського державного університету
залізничного транспорту,
м. Харків

Кім К. В.,

кандидат психологічних наук,
доцент, доцент каф. управління
вантажною та комерційною роботою
Українського державного університету
залізничного транспорту,
м. Харків

Анотація: у статті представлено підходи до визначення поняття «юридичний конфлікт». Розглянуті види юридичних конфліктів та можливі їх різновиди.

Ключові слова: соціальний конфлікт, юридичний конфлікт, ознаки, елементи юридичного конфлікту, класифікація юридичних конфліктів.

Аннотация: в статье представлены подходы к определению понятия «юридический конфликт». Рассмотрены виды конфликтов и возможные их разновидности.

Ключевые слова: социальный конфликт, юридический конфликт, признаки, элементы юридического конфликта, классификация юридических конфликтов.

Annotation: the article presents approaches to the definition of "legal conflict". Considered types of legal conflicts and their possible variants.

Key words: social conflict, legal conflict, signs, elements of legal conflict, classification of legal conflicts.

Конфлікти присутні в будь-якій сфері життя й спільної діяльності людей. Причини виникнення та способи вирішення конфліктів були предметом роздумів філософів, соціологів, психологів та правознавців протягом багатьох століть.

Конфлікти розглядаються в працях таких вчених, як Дж. Бернард, К. Боулдінг, М. Дойч, Л. Козер, Л. Крисберг, М. Крозье, Р. Дарендорф. Дослідженню проблем визначення сутності юридичного конфлікту, його основних ознак, причин і динаміки виникнення, типології присвятили свої праці С. Алімов, Л. Волошина, О. Бандурка, В. Друзь, Н. Грішина, В. Иванов, О. Иванова, А. Ишмуратов, В. Кудрявцев, С. Кудрявцев, Г. Ложкін, М. Пірен, Н. Пoviaкель, М. Панов, Л. Герасіна, В. Тацій, Ю. Годика, Т. Соловйова, Н. Монохіна, О. Ставицька.

Слово «конфлікт» стало вживатися з XIX ст. Сам термін «соціальний конфлікт» уперше ввів до наукового обігу німецький соціолог Г. Зіммель, який уважав конфлікт універсальним явищем, а безконфліктне суспільство недієздатним. Він стверджував, що конфлікт може стати засобом розвитку суспільства.

Англійські вчені Д. Джері та Дж. Джері під конфліктом соціальним розуміють відкриту боротьбу між індивідами чи групами в суспільстві або між державами-націями. На їхню думку, конфлікт є можливим між двома або більше людьми, соціальними групами, класами, статями, організаціями, політичними партіями, а також етнічними, расовими або релігійними колективами. Конфлікт часто виникає через конкуренцію за доступ (до) або контроль над недостатніми ресурсами або можливостями [1, с. 328].

Різновидом соціального конфлікту є юридичний конфлікт. Юридичний конфлікт як предмет наукового аналізу у вітчизняній науці став вивчатися з початку 90-х рр. минулого століття. Сутність і зміст юридичного конфлікту розкривається в аналізі ряду загальних моментів, притаманних усім формам соціальних конфліктів: будь-який соціальний конфлікт, зокрема юридичний, пов'язаний із задоволенням потреб, інтересів, цінностей індивідів; фактори, що викликають соціальний і юридичний конфлікт, є факторами суспільного розвитку.

До розуміння юридичного конфлікту немає однозначного підходу як у закордонній, так і у вітчизняній літературі.

На думку академіка В.М. Кудрявцева, юридичним конфліктом слід визнати будь-який конфлікт, у якому спір так чи інакше пов'язаний із правовими відносинами сторін (їх юридично значущими діями або станами) і, отже, суб'єкти або мотивація їхньої поведінки, або об'єкт конфлікту мають правові ознаки, а конфлікт тягне юридичні наслідки [2, с. 17].

П.А. Астахов відзначає, що юридичний конфлікт становить «відкрите протистояння між, як мінімум, двома суб'єктами права, обумовлене суперечностями їхніх юридично значимих інтересів, тягне за собою юридичні наслідки й долається за допомогою юридичних засобів і методів» [3, с. 24].

В.М. Іванов та О.В. Іванова, автори вітчизняного підручника «Юридична конфліктологія», визначають поняття юридичного конфлікту у вузькому та широкому розумінні.

Юридичний конфлікт у вузькому розумінні виникає у власне правовій сфері, має суто нормативний характер. Такий конфлікт безпосередньо пов'язаний із правовими відносинами сторін, тобто протистоянням суб'єктів права із суперечливими правовими інтересами. Юридичними є всі міждержавні, конституційні, трудові, кримінальні, а також чимало господарських, сімейних, побутових та інших конфліктів, якщо вони виникли у зв'язку із застосуванням, зміною, порушенням або тлумаченням права.

У широкому розумінні юридичний конфлікт – це будь-який соціальний конфлікт, який має хоча б один з елементів, що володіє юридичною характеристикою, і який завершується юридичним шляхом. Конфлікти частогусто мають змішаний або перехідний характер. Розпочинаючись як неправові, конфлікти можуть переростати в юридичні, наприклад, конфлікти у сім'ї, фірмі, на виробництві тощо.

Тобто далеко не кожний конфлікт є юридичним, але багато з них можуть бути ефективно вирішені за допомогою юридичних норм, інститутів, процедур. І навпаки, конфлікти, які за своїм характером мають суто юридичну природу, зовсім не обов'язково мають завершуватися юридичними способами. Інколи ефективніше спрацюють неформальні процедури (переговори, посередництво) [4, с. 29-31].

Н. Свиридюк у своєму дисертаційному дослідженні додає, що юридичний конфлікт «здійснюється в межах певної процедури, його логічною основою є досить чітка й переконлива аргументація, а розв'язання такого конфлікту, як правило, формалізоване й санкціоноване волею держави або принципами й нормами права. Тому юридичний конфлікт у широкому розумінні – це будь-який соціальний конфлікт, що має хоча б один елемент, який характеризується юридичним змістом» [5, с. 7].

Професор А.П. Дітки вважає, що юридичним конфліктом може бути визнаний будь-який конфлікт, у якому розбіжності або взаємодія інтересів конфліктуючих сторін, засоби і способи їх дозволу мають правові ознаки або тягнуть за собою юридичні наслідки [6, с. 69].

Фахівці з юридичної конфліктології виділяють невід'ємні ознаки, елементи юридичного конфлікту: суб'єкти (учасники) конфлікту, об'єкт конфлікту; просторові параметри конфлікту; результати конфліктної взаємодії.

Учасниками конфлікту можуть бути фізичні особи (громадяни, іноземці, особи без громадянства та ін.), юридичні особи, посадові особи, органи держави, органи місцевого самоврядування та держава в цілому. Об'єкт юридичного конфлікту – суспільні відносини, що регулюються й охороняються правом (матеріальні й нематеріальні блага, інтереси). Просторові параметри юридичного конфлікту – територія, на якій відбувається конфлікт. Для того, щоб правильно оцінити роль знову долучених до конфлікту осіб, необхідно знати часові межі конфлікту (тривалість конфлікту, його початок і кінець).

Т. Худойкіна вважає, що для виникнення власне правового конфлікту в його «ідеальному» випадку необхідні такі процеси та явища: юридичний факт – передумова виникнення юридичної конфліктної ситуації; юридична конфліктна ситуація, що включає такі елементи конфлікту, як об'єкт і суб'єкт; конфліктне юридичне відношення, що означає поява суб'єктивної сторони, усвідомлення, сприйняття конфліктної ситуації суб'єктами, усвідомлення своїх інтересів та іншого суб'єкта як перешкоди до задоволення своїх інтересів; інцидент – дії, ужиті однією зі сторін для відстоювання своїх інтересів, перехідний момент до конфліктної стадії, що визначає конфлікт [7, с. 7].

Однак не всі конфлікти спочатку є юридичними. Вони стають юридичними, коли сторони вирішують їх за допомогою юридичних засобів і процедур. Прикладом може бути сімейний конфлікт, коли приймається рішення про розлучення, поділ майна, аліменти тощо. Конфлікт можна віднести до юридичного, навіть якщо він вирішується неформальними процедурами (переговори, посередництво, неформальний арбітраж).

На думку В. Мадіссона юридичним конфліктом слід визнавати таке протистояння сторін, при якому хоча б один з його елементів характеризується юридичним змістом, а завершення такого протистояння реалізується через вирішення конфлікту юридичними засобами [8, с. 40].

Науковець Кривцова В. поділяє позицію харківських дослідників про первинність і ширший об'єм поняття «правовий» щодо «юридичного», уважаючи, що будь-який юридичний конфлікт – це конфлікт правовий, але не кожен правовий конфлікт виявляє себе, інституціалізується й фіксується в юридичній формі. У науці виокремлюються «суто» правові (фактично юридичні), змішані, перехідні (соціально-правові), помилкові й імітовані конфлікти у правовідносинах. Юридичний конфлікт – найбільш цивілізована форма соціального протистояння, яке здійснюється в межах певної правової процедури. Його логічним підґрунтям є чітка й переконлива аргументація, а розв'язання, як правило, формалізоване й санкціоноване волею держави або принципами й нормами міжнародного права [9, с. 8].

Специфіка юридичного конфлікту визначається юридичними характеристиками. В.Н. Кудрявцев виділяє такі групи юридичних конфліктів:

- за галузями права: з питань цивільного, трудового, фінансового, сімейного, адміністративного, кримінального, кримінально-процесуального права тощо;
- за природою відповідних правових норм: уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі конфлікти;
- за системою державних правозастосовних або правоохоронних органів, тобто пов'язаних із роботою відповідних державних органів;

– за суперечливістю самого права: нормативно-правові конфлікти [2, с. 90–95].

За сферами прояву розрізняють конфлікти екологічні, міжнародні, економічні, політичні, ідеологічні, етнічні, міжнаціональні, релігійні, соціальні (у вузькому розумінні), сімейно-побутові тощо. Усі типи конфліктів мають власний зміст, який досліджується в межах відповідних галузей знань [4, с. 48].

Більшість конфліктів виникають поза юридичною сферою й лише згодом, у процесі розвитку, будучи рухливими, можуть змінити структуру конфлікту. Такого типу конфлікти прийнято називати змішаними. Так, конфлікт, що починається як сварка між сусідами, може перерости в адміністративний або в кримінальний.

Незалежно від того, у якій сфері виникає конфліктна ситуація, її підсумком обов'язково стає правова форма дозволу. Юридичний конфлікт є найбільш зрілою формою з'ясування соціальних розбіжностей у суспільстві й одночасно найбільш цивілізованою, оскільки заснований на праві й законі.

Отже, проблема будь-якого суспільства полягає в тому, щоб не допустити негативні наслідки конфлікту, використовувати його для позитивного вирішення виниклих проблем.

Таким чином, варто зазначити, що юрист повинен знати природу й причини виникнення юридичного конфлікту, уміти контролювати конфліктну ситуацію й спробувати її змінити, тим самим розв'язати конфлікт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой толковый социологический словарь (Collins). – Т. 1 (А–О): Пер. с англ. – М., 1999. – 544 с.
2. Кудрявцев В.Н. Юридическая конфликтология [Текст] / отв. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Изд-во ИГиП РАН, 1995. – 316 с.
3. Астахов П.А. Юридические конфликты и современные формы их разрешения: теоретико-правовое исследование: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2006.
4. Иванов В.М., О.В. Иванова Юридична конфликтологія : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / В.М. Иванов, О.В. Иванова. – К. : МАУП, 2004. – 224 с.
5. Свиридюк Н.П. Філософсько-правові засади конфліктів у сфері професійної діяльності юриста: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 [Текст] / Н.П. Свиридюк. – Київ: нац. ун-т внутр. справ. – К., 2010. – 17 с.
6. Детков А.П. Юридический конфликт / Детков А.П. // Российский юридический журнал. – 2011. – № 5. – 64–70 с.
7. Худойкина Т.В. Юридическая конфликтология в условиях государственно-правовых и общественных преобразований в России: постановка проблемы, теоретические и социологические аспекты / Худойкина Т.В. – СибЮрВестник, 1998. – № 3. – 10 с.
8. Мадіссон В. Правова конфликтологія та юридичний конфлікт у приватних правовідносинах/ В. Мадіссон // Право України. – 2003. – № 9. – С. 39–44.
9. Кривцова В.М. Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.12 [Текст] / В.М. Кривцов. – Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 20 с.